

ОБҐРУНТУВАННЯ ЗМІСТУ Й СТРУКТУРИ ІНШОМОВНОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТІВ ТЕХНІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

SUBSTANTIATION OF THE CONTENTS AND STRUCTURE OF FOREIGN LANGUAGE COMMUNICATIVE COMPETENCE OF STUDENTS OF ENGINEERING SPECIALITIES

Стаття присвячена проблемі обґрунтування змісту й структури іншомовної комунікативної компетентності. Визначення поняття «компетентність» дано на основі державних і міжнародних документів («Національна рамка кваліфікацій», Закон України «Про вищу освіту», Проект Тьонінг «Розбудова освітніх структур у Європі»). Викладено результати досліджень сучасних вітчизняних та зарубіжних науковців щодо обґрунтування сутності поняття «іншомовна комунікативна компетентність». На основі аналізу психолого-педагогічних джерел зроблено висновок, що під іншомовною комунікативною компетентністю слід розуміти динамічну комбінацію знань, умінь і практичних навичок, способів мислення, що визначають здатність особи успішно здійснювати професійну діяльність в іншомовному комунікативному середовищі; забезпечувати комунікативну мовленнєву поведінку згідно із завданнями конкретних ситуацій іншомовного спілкування; установлювати й підтримувати професійні контакти з людьми іншомовного середовища.

Акцентовано увагу на тому, що іншомовна комунікативна компетентність виступає складовою професійної компетентності, оскільки забезпечує здатність фахівця до продуктивної професійної комунікації.

Проаналізовано погляди науковців щодо структури іншомовної комунікативної компетентності та зроблено висновок щодо відсутності єдиної її структури. На основі аналізу актуальних наукових праць та результатів власних розвідок, виділено такі компоненти іншомовної комунікативної компетентності: мотиваційно-ціннісний (мотиви, цілі, потреби, ціннісні та професійні орієнтації особистості); когнітивний (система знань, засвоєних у закладі вищої освіти з урахуванням їх елибину, обсягу, стилю мислення, етичних норм, соціальних функцій фахівця); комунікативний (уміння ясно і чітко викладати думки, переконувати, аргументувати, будувати докази, аналізувати, висловлювати судження, передавати раціональну та емоційну інформацію, встановлювати міжособистісні зв'язки, погоджувати свої дії з колегами, обрати оптимальний стиль спілкування в різних професійних ситуаціях, організувати і підтримувати діалог іноземною мовою); контрольні-оцінні (уміння самостійно контролювати результати своєї діяльності й рівень власного розвитку).

Зроблено висновок, що усі компоненти іншомовної комунікативної компетентності перебувають у тісній взаємодії та взаємозалежності, що забезпечує комплексне опанування іншомовною компетентністю.

Ключові слова: іншомовна комунікативна компетентність, зміст компетентності,

структура компетентності, здобуван вищої освіти.

The article is devoted to the problem of substantiation of the content and structure of foreign language communicative competence. The definition of "competence" is given on the basis of national and international documents ("National Qualifications Framework", the Law of Ukraine "On Higher Education", Tuning Project "Construction of educational structures in Europe"). The results of research works of contemporary domestic and foreign scholars on substantiation of the essence of the concept "foreign language communicative competence" are presented. On the basis of the analysis of psychological and pedagogical sources, it is concluded that the foreign language communicative competence should be understood as the dynamic combination of knowledge, skills and practical skills, ways of thinking that determine the ability of a person to successfully pursue a professional activity in foreign language communicative environment; an ability to provide communicative speech behavior in accordance with the tasks of specific situations of foreign language communication; and establish and maintain professional contacts with people in a foreign language environment. Emphasis is placed on the fact that foreign language communication competence is a component of professional competence, as it provides the specialist's ability of productive professional communication. Researchers' views on the structure of foreign language communicative competence are analyzed and a conclusion is drawn about the lack of a unified structure.

On the basis of the analysis of current scientific works and results of own researches, the following components of foreign language communicative competence are distinguished: motivational-value (motives, objectives, needs, values and professional orientations of personality); cognitive (system of knowledge acquired at higher education institutions, taking into account their depth, scope, mentality, ethical norms, social functions of a specialist); communicative (an ability to express opinions clearly, persuade, argue, build evidence, analyze, make judgments, convey rational and emotional information, establish interpersonal relationships, coordinate with colleagues, choose the best style of communication in different professional situations, organize and maintain a dialogue in a foreign language); control and evaluating (an ability to perform independent control of the results of their activities and the level of their own development).

It is concluded that all components of foreign language communicative competence are closely interconnected and interdependent, it providing a comprehensive mastery of foreign language competence.

Key words: foreign language communicative competence, content of competence, structure of competence, applicant for higher education.

УДК 37.016:81'243

DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085-2019-18-3-11>

Лазаренко Л.М.,

канд. пед. наук, доцент,
завідувач кафедри іноземних мов,
Приазовського державного технічного
університету

Постановка проблеми в загальному вигляді.

Входження України у світовий освітній простір підвищує значущість іноземних мов не тільки як навчальних дисциплін у закладі вищої освіти, але і як засобу оволодіння вузькогалузевою спеціалізацією. Іншомовна комунікативна компетентність як компонент комунікативної культури фахівця є невід'ємною складовою підготовки здобувачів вищої освіти, які готуються до життя в умовах ринкової економіки, діалогу культур і народів, міжнаціонального спілкування.

Зміст освітньо-професійних програм відображає сьогодні загальні тенденції, окреслені «Всеохоплюючою рамкою кваліфікацій для Європейського простору вищої освіти» (The Overarching Framework for Qualifications in the European Higher Education Area – QF-EHEA) та Проектом Тьюнінг «Розбудова освітніх структур у Європі» (Tuning Educational Structures in Europe, 2006). Однією з загальних компетентностей, визначених зазначеними вище документами, є здатність до опрацювання інформації (у тому числі іноземною мовою) для вирішення практичних завдань у сфері професійної діяльності й проведення наукового педагогічного дослідження [15; 16].

Сформована іншомовна комунікативна компетентність визначається сьогодні як складник професіоналізму фахівця будь-якої спеціальності. Зазначене обумовлює розробку теоретико-методологічних проблем змісту й структури іншомовної комунікативної компетентності, особливостей її формування у здобувачів вищої освіти, у тому числі – у студентів технічних спеціальностей.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різні аспекти формування іншомовної комунікативної компетентності достатньо широко розкрито у дослідженнях як зарубіжних, так і вітчизняних науковців (Л. Біркун, Л. Брахман, С. Брумфіт, Є. Верещакін, О. Волобуєва, Р. Джонсон, Г. Китайгородська, С. Козак, С. Мельник, Е. Пассов, С. Савіньон, М. Свейн, С. Тер-Мінасова, Д. Хаймс, Д. Шейлз, Л. Щерба). Психологічні аспекти формування комунікативної компетентності вивчали О. Бодальов, Ю. Ємельянов, Н. Кузьміна, С. Макаренко, Ю. Паскевська, Л. Петровська, Н. Чепелєва, В. Черевко та ін.; сутність і структуру іншомовної комунікативної компетентності досліджували А. Андрієнко, Г. Архіпова, С. Козак, О. Павленко, Н. Пруднікова, Ю. Федоренко, Н. Чернова та інші. Методику формування іншомовної комунікативної компетентності досліджували І. Баценко, І. Берман, В. Бухбіндер, В. Коростильов, С. Шатілов, В. Гнаткевич, Ю. Пассов, Г. Китайгородська, О. Тарнопольський, Е. Мірошніченко та інші.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Попри значний інтерес науковців до проблем змісту й структури іншомовної комунікативної компетентності, поза контекстом

наукових досліджень залишається питання формування цієї компетентності у процесі професійної підготовки фахівців технічних спеціальностей, специфіки її змістового наповнення.

Мета статті полягає у теоретичному обґрунтуванні структури і змісту іншомовної комунікативної компетентності здобувачів вищої технічної освіти.

Виклад основного матеріалу. Обґрунтовуючи сутність поняття «іншомовна комунікативна компетентність», слід спиратися на офіційне тлумачення терміну «компетентність», затверджене наріжними для розвитку вищої освіти в Україні державними й міжнародними документами («Національна рамка кваліфікацій» [9], Закон України «Про вищу освіту» [6], проект Тьюнінг «Розбудова освітніх структур у Європі» [16]). Їх дефініції узагальнено у Національному освітньому глосарії, де компетентність (competence, competency) обґрунтовано як динамічну комбінацію знань, умінь і практичних навичок, способів мислення, професійних, світоглядних і громадянських якостей, морально-етичних цінностей, що визначає здатність особи успішно здійснювати професійну та подальшу навчальну діяльність і є результатом навчання на певному рівні вищої освіти [10, с. 29–30].

Однак, у сучасних дослідників відсутня єдина точка зору на визначення поняття «іншомовна комунікативна компетентність». В актуальних наукових джерелах знаходимо її визначення як:

– комплексу здатностей – здійснювати міжкультурне професійно спрямоване спілкування; взаємодіяти з носіями іншої культури, беручи до уваги національні цінності, норми та уявлення; вибирати комунікативно цілеспрямовані способи вербальної та невербальної поведінки на основі знань про науку і культуру інших народів у межах полілогу культур [1, с. 16];

– необхідний людині рівень сформованості досвіду міжособистісної взаємодії, щоб успішно функціонувати в суспільстві з огляду на власні здібності й соціальний статус [3, с. 13].

– знання мови, високий рівень практичного володіння як вербальними, так і невербальними її засобами, а також досвід володіння мовою на варіативно-адаптивному рівні залежно від конкретної мовленнєвої ситуації [8, с. 14];

– результату затрачених зусиль, спрямованих на формування таких іншомовних знань і вмінь, які відображають лінгвістичний, професійно-контекстуальний, психологічний, соціальний та ситуативний стан мови як засобу професійного спілкування у сфері фінансів та особистісного спілкування [7, с. 63];

– знання, уміння та навички, необхідні для розуміння чужих та власних програм мовленнєвої поведінки, адекватних цілям, сферам, ситуаціям спілкування, зміст якої охоплює знання основних понять лінгвістики мови (стилі, типи, способи зв'язку

речень у тексті), уміння та навички аналізу тексту та власне комунікативні надбання [13, с. 6–7].

Спираючись на офіційне визначення поняття «компетентність», зазначене вище, а також враховуючи висновки вітчизняних та зарубіжних науковців, під іншомовною комунікативною компетентністю автор розуміє динамічну комбінацію знань, умінь і практичних навичок, способів мислення, що визначають здатність особи успішно здійснювати професійну діяльність в іншомовному комунікативному середовищі; забезпечувати комунікативну мовленнєву поведінку згідно із завданнями конкретних ситуацій іншомовного спілкування; установлювати й підтримувати професійні контакти з людьми іншомовного середовища.

У зазначеному контексті іншомовна комунікативна компетентність виступає складовою професійної компетентності, оскільки забезпечує здатність фахівця до продуктивної професійної комунікації. Не випадково у межах іншомовної комунікативної компетентності науковці вирізняють здатності більш вузького спрямування, а саме:

- граматичну (правила мови), соціально-лінгвістичну (правила діалектної мови), дискурсивну (правила побудови змісту висловленого) і стратегічну (правила підтримки контакту зі співрозмовником) (Д. Хаймс);

- мовну, дискурсивну, розмовну, прагматичну, соціально-лінгвістичну, стратегічну, мислительну (Л. Брахман);

- лінгвістичну, соціокультурну, стратегічну, професійну (С. Козак).

У Загальноєвропейських Рекомендаціях з мовної освіти комунікативні мовні компетенції визначаються як такі, що забезпечують людині можливість діяти, застосовуючи специфічні лінгвістичні засоби. Комунікативна мовленнєва компетенція складається з таких компонентів, як лінгвістичні компетенції, соціолінгвістичні компетенції та прагматичні компетенції, і реалізується у виконанні різних видів мовленнєвої діяльності (сприймання, продукція, інтеракція або медіація) [5].

З огляду на складність самого поняття «іншомовна комунікативна компетентність», науковці не є одностайними у визначенні її складових. Зокрема, Г. Архіпова виділяє такі компоненти комунікативної компетентності: лінгвістичну, тематичну (володіння екстралінгвістичною інформацією), соціокультурну; компенсаторну; навчальну [2, с. 12–13].

А. Андрієнко в якості компонентів іншомовної комунікативної компетентності виділяє лінгвістичну, дискурсивну, стратегічну, соціокультурну, прагматичну, лінгвопрофесійну, соціально-інформаційну, соціально-політичну, персональну [1, с. 16–17]. Ю. Федоренко [14, с. 7] відносить до складових іншомовної комунікативної компетенції мовленнєву, мовну, дискурсивну, страте-

гічну та соціокультурну. Н. Завіниченко виділяє гностичний, комунікативний та емоційний складники [4, с. 47].

Аналіз зазначених вище підходів засвідчує, що іншомовна комунікативна компетентність є багатокомпонентною структурою. Однак слід говорити, що її структура у контексті професійної підготовки фахівців технічних спеціальностей має специфічні особливості. М. Прадівляний, досліджуючи засади формування іншомовної компетентності фахівців технічних та економічних спеціальностей, пропонує розглядати лексичну, граматичну, семантичну, фонологічну, орфографічну, орфоепічну, соціолінгвістичну, дискурсивну, функціональну компетенції як складові іншомовної комунікативної компетентності [11, с. 14]

На основі результатів досліджень зазначених вище науковців структура іншомовної комунікативної компетентності має містити у собі такі компоненти:

- мотиваційно-ціннісний (мотиви, цілі, потреби, ціннісні та професійні орієнтації особистості);

- когнітивний (система знань, засвоєних у закладі вищої освіти з урахуванням їх глибини, обсягу, стилю мислення, етичних норм, соціальних функцій фахівця);

- комунікативний (уміння ясно і чітко викладати думки, переконувати, аргументувати, будувати докази, аналізувати, висловлювати судження, передавати раціональну та емоційну інформацію, встановлювати міжособистісні зв'язки, погоджувати свої дії з колегами, обирати оптимальний стиль спілкування в різних професійних ситуаціях, організовувати і підтримувати діалог іноземною мовою);

- контрольо-оцінний (уміння самостійно контролювати результати своєї діяльності й рівень власного розвитку).

Висновки. На основі викладеного вище можна зробити наступні висновки:

- іншомовна комунікативна компетентність майбутніх фахівців технічних спеціальностей – інтегративне особистісно-професійне утворення, з певним рівнем мовної освіти, яке реалізується у здатності до виконання успішної, продуктивної та ефективної професійної діяльності з використанням засобів іноземної мови або в умовах іншомовної культури та забезпечує можливість ефективної взаємодії з оточуючим середовищем;

- існують різні підходи до визначення сутності й структури іншомовної комунікативної компетентності, оскільки це поняття відображає професійну спрямованість фахівця певної спеціальності;

- аналіз сутності іншомовної комунікативної компетентності фахівців різних спеціальностей дозволяє виокремити мотиваційно-ціннісний, когнітивний, комунікативний та контрольо-оцінний компоненти;

– усі компоненти іншомовної комунікативної компетентності перебувають у тісній взаємодії та взаємозалежності, що забезпечує комплексне опанування іншомовною компетентністю.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Андриенко А.С. Развитие иноязычной профессиональной коммуникативной компетентности студентов технического вуза (на основе кредитно-модульной технологии обучения) : Автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.08. Ростов-на-Дону, 2007.
2. Архипова Г.С. Формирование иноязычной компетентности будущего специалиста (медицинского профиля). Автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.08. Чита, 2006.
3. Вольфовська Т. Комунікативна компетентність молоді як одна з передумов досягнення життєвої мети. *Шлях освіти*. 2001. № 3. С. 13–16.
4. Завіниченко Н.Б. Особливості розвитку комунікативної компетентності майбутнього практичного психолога системи освіти: дис. канд. психол. наук: 19.00.07. Інститут психології ім. Г.С. Костюка АПН України. К., 2003. 216 с.
5. Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання / [науковий редактор українського видання доктор пед. наук, проф. С.Ю. Ніколаєва]. К. : Ленвіт, 2003. 273 с.
6. Про вищу освіту: Закон України від 1 лип. 2014 р. № 1556-VII. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/T141556.html. (Дата звернення: 7.10.2019).
7. Клименко Е.В. Формирование иноязычной профессиональной коммуникативной компетентности будущих финансистов : Дис. ... канд.пед. наук: 13.00.08. Калуга, 2004.
8. Козак С.В. Формування іномовної комунікативної компетенції майбутніх фахівців морського флоту : Автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. Одеса, 2001.
9. Національна рамка кваліфікацій: додаток Постанови Кабінету Міністрів України від 23.11.2011 № 1341. URL: <http://www.mim.hneu.edu.ua/wp-content/uploads/2015/10/HPK.pdf>. (Дата звернення: 05.10.2019).
10. Національний освітній глосарій: вища освіта / за заг. ред. В.Г. Кременя. Київ, 2014. 100 с.
11. Прадівляний М.Г. Формування професійно спрямованої іншомовної компетентності фахівців технічних та економічних спеціальностей засобами сучасних інформаційних технологій : автореф. дис. на здобуття ступеня канд. пед. наук: 13.00.04. Вінницький держ. педагогічний ун-т ім. Михайла Коцюбинського. Вінниця, 2006. 20 с.
12. Рекомендації Європарламенту і Ради Європи від 23 квітня 2008 р. щодо запровадження Європейської рамки кваліфікації впродовж життя. URL: <http://www.ruk-ex.europa.eu/Lexukiser/Lexrisekv.do?uri> (Дата звернення: 15.10.2019).
13. Сура Н.А. Навчання студентів університету професійно орієнтованого спілкування іноземною мовою : Автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. Луганськ, 2005.
14. Федоренко Ю.П. Формування у старшокласників комунікативної компетенції в процесі вивчення іноземної мови : Автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. Луцьк, 2005.
15. Bologna Working Group on Qualifications Frameworks. *A Framework for Qualifications of the European Higher Education Area*. 2005. P. 65. URL: http://www.ond.vlaanderen.be/hogeronderwijs/bologna/documents/050218_QF_EHEA.pdf (Дата звернення: 05.10.2019).
16. Tuning Educational Structures in Europe. *EC: Educational and Culture. Socrates-Tempus*. 2006. URL: http://www.eua.be/eua/en/projects_ects.jsp. (Дата звернення: 15.10.2019).